

In de greep van olie

De prijzen van ruwe olie zijn de laatste maanden zo fors gestegen dat de OPEC-prijsband van 22 tot 28 dollar per vat ver naar de achtergrond is gedrongen. Met een olieprijsniveau van boven de 40 dollar per vat valt zelfs het woord crisis zo af en toe. Zeker is dat de huidige oliemarktontwikkelingen de olie-importerende landen niet onberoerd zullen laten. Afgezien van de prijs nemen ook de zorgen om de voorzieningszekerheid toe, omdat een grotere importafhankelijkheid van zowel olie als gas in het verschiet ligt voor de Europese Unie, de Verenigde Staten en Aziatische landen als China en India. De aanzienlijke importen van olie en gas moeten in toenemende mate komen uit producerende regio's waar de politieke en economische stabiliteit te wensen overlaat. Inmiddels is duidelijk dat investeringen in

Door
Coby van der Linde

productiecapaciteit in deze landen geen gelijke tred hebben gehouden met de vraag naar olie. De toegenomen voorzieningsonzekerheid voor importerende landen kan de vitale belangen in het geding brengen. De energievoorziening staat nu dan ook hoog op de internationale politieke agenda.

De aanleiding tot de huidige opwaartse prijsdruk is divers en complex en vindt zijn oorzaak in zowel politieke als economische ontwikkelingen. De onrust in het Midden-Oosten springt meteen in het oog, maar ook de politieke situatie in Venezuela en Nigeria en de twijfel over het investeringsklimaat in Rusland dragen bij aan de onzekerheid van dit moment. Het klimaat van onzekerheid wordt verder gevoed door de veranderde geopolitieke verhoudingen in de wereld. Veelal worden deze veranderingen toegeschreven aan de aanslagen op 11 september 2001 en de buitenlandse politieke opstelling van de Verenigde Staten sindsdien, maar de eerlijkheid gebiedt te zeggen dat het einde van de Koude Oorlog deze veranderingen heeft ingeluid. De jaren negentig van de vorige eeuw vormden in vele opzichten een overgangperiode naar nieuwe internationale verhoudingen.

In de internationale oliemarkt ontstaan in deze periode ook nieuwe verhoudingen, omdat de investeringen in nieuwe capaciteit steeds meer moeten gaan verschuiven naar het Midden-Oosten, de Kaspische Zee, Afrika en Rusland. Het realiseren van de verschuiving in investeringsstromen verloopt echter problematisch. De relatief lage olieprijsen in het vorige decennium zorgden niet alleen voor serieuze begrotingsproblemen in producerende landen, maar ook voor lage investeringen in nieuwe capaciteit. De lage olieprijsen ontnamen de OPEC-landen de mogelijkheid, maar ook de prikkel voor capaciteitsuitbreiding, terwijl de toegang voor internationale, directe investeringen beperkt bleef.

De producerende landen hadden in de jaren negentig de *per capita*

olie-inkomsten sterk zien dalen. De bevolkingsopbouw, met veel jongeren, van vooral de landen in het Midden-Oosten vormt een zeer groot probleem, omdat de creatie van werkgelegenheid nauwelijks lukt in landen met zo'n eenzijdige en conjunctureel gevoelige economische structuur. Het instabiele mengsel van interne politieke en economische problemen en de geopolitieke spanningen van na 11 september 2001 zijn weinig hoopvol voor een opleving van de investeringen door de staatsoliemaatschappijen. De druk op de begrotingen van de producerende landen blijft hoog.

Slechts forse OPEC-productiebeperkingen vanaf maart 1999 en de instelling van een prijsband kon de begrotingen weer sluitend maken. In 2003-2004 tastte de zwakke Amerikaanse dollar echter de koopkracht van de olieproducerende landen danig aan en bekoelde het enthousiasme van de OPEC om de prijsband in stand te houden.

De toegang tot nieuwe, potentieel producerende regio's is beperkt en daar waar toegang is voor internationale directe investeringen zijn de risico's aanmerkelijk hoger dan voorheen. Het Midden-Oosten met in potentie de beste mogelijkheden voor uitbreiding van de capaciteit blijft nagenoeg gesloten voor buitenlandse directe investeringen. De ontsluiting van Irak lijkt verder weg dan ooit. Het belangrijkste argument voor de expansie van de investeringen in de Kaspische Zee-regio was juist de toegankelijkheid hiervoor en dat de investeringsrisico's relatief kleiner waren dan in andere landen.

Rusland werd het strijdtoneel van de nieuw geprivatiseerde Russische oliemaatschappijen die in korte tijd enorme posities wisten te vergaren. Inmiddels is de Russische overheid in een harde strijd verwickeld met de Russische oliebedrijven om te voorkomen dat de opbrengsten van de voor een 'appel-en-een-ei' verkregen bezittingen naar het buitenland zullen verdwijnen. De inkomsten van olie- en gasexport zijn van steeds groter belang geworden voor de Russische overheid. Zolang de interne strijd om de economische rente niet is beslecht, zullen investeerders terughoudendheid betrachten ten aanzien van investeringen in Rusland.

Dus is het nu crisis? Het antwoord is: of dat was het al lang of nog lang niet. Dat ligt meer aan de definitie dan aan alle factoren die bijdragen aan de huidige marktontwikkelingen. Duidelijk is wel dat de importerende landen moeten accepteren dat investeringsrisico's veel groter zullen zijn dan in de afgelopen 30 jaar. Duidelijk is ook dat de nieuwe verhoudingen op de oliemarkt ons nog lang in de greep zullen houden.

Coby van der Linde is hoofd van het Clingendael International Energy Programme, hoogleraar Internationale Politieke Economie en Internationale Oliemarkten aan de Universiteit Leiden, hoogleraar Geopolitiek en Energiemanagement aan de Rijksuniversiteit Groningen en lid van de Algemene Energieraad.